

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
1. Εισαγωγικά	13
2. Θεϊκή παντοδυναμία	29
3. Θεϊκή αγαθότητα	41
4. Ανθρώπινη κακία	63
5. Η πτώση του ανθρώπου	79
6. Ανθρώπινος πόνος	103
7. Ανθρώπινος πόνος (συνέχεια)	127
8. Κόλαση	137
9. Ζωικός πόνος	151
10. Ουρανός	167
Παράρτημα	179

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν ο κ. Ashley Sampson μου πρότεινε να γράψω αυτό το βιβλίο, ζήτησα την άδεια να μου επιτραπεί να το γράψω ανώνυμα, επειδή αν θα έλεγα τι πραγματικά έχω σκεφτεί για τον πόνο, θα ήμουν υποχρεωμένος να κάνω δηλώσεις πολύ «δυνατές» που θα φαινότουσαν γελοίες, αν κάποιος γνώριζε εκείνον που τις έκανε. Η ανωνυμία απορρίφθηκε σαν ασυνεπής με τη σειρά των εκδόσεων. Αλλά ο κ. Sampson υπέδειξε ότι θα μπορούσα να γράψω έναν πρόλογο εξηγώντας ότι δεν είμαι συνεπής με τις αρχές μου! Τώρα λοιπόν πραγματοποιώ αυτό το... «ευχάριστο» σχέδιο.

Επιτρέψτε μου να ομολογήσω αμέσως, χρησιμοποιώντας τα λόγια του καλού Walter Hilton, ότι σ' όλο το βιβλίο αυτό: «αισθάνομαι τον εαυτό μου τόσο μακριά από το να νοιώθει πραγματικά εκείνο για το οποίο μιλά, ώστε δεν μπορώ τίποτε άλλο παρά να φωνάζω έλεος, και μετά να το αποζητώ όσο μπορώ».¹ Όμως, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, δεν υπάρχει κριτική που θα μπορούσε να γίνει εναντίον μου. Κανένας δε μπορεί να πει: «λέει αστεία για πληγές, αυτός που δεν πληγώθηκε ποτέ». Γιατί ποτέ, ούτε για μια στιγμή, δεν βρέθηκα σε μια διανοητική κατάσταση στην οποία ακόμη και η σκέψη, ενός σοβαρού πόνου, να μην ήταν τουλάχιστον ανυπόφορη. Αν κάποιος άνθρωπος είναι ασφαλής από τον κίνδυνο να υποτιμήσει αυτόν τον αντίπαλο, αυτός ο άνθρωπος είμαι εγώ. Πρέπει επίσης να προσθέσω ότι ο μόνος σκοπός του βιβλίου είναι να λύσει το διανοητικό πρόβλημα που γεννιέται από τις διά-

1. *Κλίμακα τελειότητας* 1, 16.

φορες ταλαιπωρίες, δηλαδή τον πόνο. Ποτέ δεν ήμουν τόσο ανόητος ώστε να θεωρήσω τον εαυτό μου αρμόδιο για το πολύ ανώτερο έργο να διδάξω σχετικά με το σθένος και την υπομονή. Ούτε ότι έχω να προσφέρω στους αναγνώστες μου κάτι άλλο εκτός από την πεποίθησή μου ότι, όταν έχουμε να βαστάξουμε κάποιο πόνο, λίγο θάρρος βοηθάει περισσότερο από πολλή γνώση. Λίγη ανθρώπινη συμπάθεια περισσότερο από πολύ θάρρος. Και το παραμικρό άγγιγμα της αγάπης του Θεού, περισσότερο απ' όλα.

Αν κάποιος, πραγματικός θεολόγος, διαβάσει αυτές τις σελίδες, εύκολα θα διαπιστώσει ότι είναι έργο ενός ιδιώτη και ερασιτέχνη. Εκτός από τα δύο τελευταία κεφάλαια, κομμάτια των οποίων είναι όντως θεωρητικά, πιστεύω και ο ίδιος ότι επαναδιατυπώνω την παλαιά ορθόδοξη διδασκαλία. Αν κάποια κομμάτια του βιβλίου είναι «πρωτότυπα», με την έννοια ότι είναι καινούργια ή «ανορθόδοξα», αυτό είναι αθέλητο και είναι αποτέλεσμα της άγνοιάς μου. Γράφω φυσικά σαν ένας λαϊκός της Εκκλησίας της Αγγλίας. Αλλά προσπάθησα να μην προσλάβω κάτι που δεν είναι πανθομολογούμενο απ' όλους τους Χριστιανούς που είναι βαφτισμένοι και κοινωνούν.

Το παρόν δεν είναι έργο πολυμάθειας, γι' αυτό δεν προσπάθησα πολύ να ανατρέξω σε πηγές και παραπομπές, όταν αυτές δεν είναι προσιτές. Κάθε θεολόγος θα διαπιστώσει αρκετά εύκολα τι και πόσο λίγο έχω διαβάσει.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΚΑΚΙΑ

Δεν υπάρχει μεγαλύτερη ένδειξη ριζωμένης υπερηφάνειας από το να νομίζεις ότι είσαι αρκετά ταπεινός.

WILLIAM LAW

Σοβαρή κλήση, κεφ. 16

Τα παραδείγματα που δόθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο ήθελαν να δείξουν ότι η αγάπη μπορεί να προκαλέσει πόνο στο αντικείμενό της, αλλά μόνο στην περίπτωση που το αντικείμενο χρειάζεται ν' αλλάξει για να γίνει πραγματικά αξιγάπητο.

Τώρα, γιατί εμείς οι άνθρωποι χρειαζόμαστε τόσο πολύ αυτή την αλλαγή;

Η χριστιανική απάντηση, ότι χρησιμοποιήσαμε την ελεύθερη βούλησή μας για να γίνουμε πολύ κακοί, είναι τόσο γνωστή, που σχεδόν δε χρειάζεται ν' αναφερθεί. Όμως, είναι πολύ δύσκολο το δόγμα αυτό να χωρέσει στο μυαλό των σύγχρονων ανθρώπων, ακόμη και σύγχρονων Χριστιανών, και να το ζήσουν στην καθημερινή ζωή.

Όταν οι απόστολοι δίδασκαν, υπέθεταν ότι ακόμη και οι όντως ειδωλολάτρες ακροατές τους είχαν όντως συναίσθηση ότι ήταν άξιοι της θείκης οργής. Τα ειδωλολατρικά μυστήρια υπήρχαν για να κατευνάζουν αυτή τη συναίσθηση. Η Επικούρεια φιλοσοφία ισχυριζόταν ότι απελευθέρωνε τους ανθρώπους από το φόβο της αιώνιας τιμωρίας. Σε αντίθεση με αυτό το σκηνικό, το Ευαγγέλιο εμφανίστηκε σαν μια καλή αγγελία, καλά νέα. Έφερε τα νέα, τη χαρμόσυνη είδηση, ότι οι

άνθρωποι που ήξεραν ότι ήταν θανάσιμα άρρωστοι, μπορούσαν να θεραπευτούν.

Όμως, όλα αυτά έχουν πια αλλάξει. Τώρα ο Χριστιανισμός πρέπει πρώτα να μιλήσει για τη διάγνωση, που είναι μια πολύ κακή είδηση, για να μπορέσει μετά να κερδίσει κάποιο ακροατήριο που θ' ακούσει για τη θεραπεία.

Υπάρχουν δύο βασικές αιτίες. Η μία είναι το γεγονός ότι, για εκατοντάδες περίπου χρόνια, είχαμε πάρα πολύ εστιάσει την προσοχή μας σε μια από τις αρετές: καλοσύνη ή ευσπλαχνία. Έτσι, οι περισσότεροι από μας αισθάνονται ότι τίποτα δεν είναι πραγματικά καλό, εκτός από την καλοσύνη. Και τίποτα δεν είναι πραγματικά κακό, εκτός από τη σκληρότητα. Τέτοιες μονόπλευρες ηθικές απόψεις δεν είναι ασυνήθιστες. Και άλλες επίσης εποχές είχαν τις δικές τους αγαπημένες αρετές και μια παράξενη αδιαφορία για τις άλλες. Και αν κάποια αρετή έπρεπε να καλλιεργείται σε βάρος όλων των άλλων, καμιά δεν είχε μεγαλύτερη καταξίωση από την καλοσύνη. Για το λόγο αυτό, κάθε Χριστιανός έπρεπε ν' απορρίψει με αποτροπιασμό κάθε συγκαλυμμένη προπαγάνδα υπέρ της σκληρότητας, που προσπαθούσε να εξοστραχίσει την ευσπλαχνία από τον κόσμο, με το να της δίνει ονόματα σαν εκείνο της «φιλανθρωπίας» και της «αισθηματολογίας».

Το πραγματικό πρόβλημα είναι ότι η «καλοσύνη» είναι μοιραία μια αξία που εύκολα αποδίδουμε στους εαυτούς μας με αρκετά ανεπαρκή ερείσματα. Καθένας αισθάνεται ότι είναι φιλόανθρωπος, αν δεν τύχει να τον ενοχλεί κάτι αυτή τη στιγμή. Έτσι ο άνθρωπος εύκολα φτάνει να παρηγορεί τον εαυτό του, παραβλέποντας όλες τις άλλες κακίες του, με την πεποίθηση ότι: «η καρδιά του είναι εντάξει», και ότι «δε θα μπορούσε να πληγώσει ούτε μια μύγα». Στην πραγματικότητα, όμως, δεν έχει κάνει ποτέ την παραμικρότερη θυσία για κά-

ποιο συνάνθρωπό του. Νομίζουμε ότι είμαστε καλοί, με το να είμαστε απλά ευτυχημένοι. Δεν είναι τόσο εύκολο, για τους ίδιους λόγους, να θεωρήσουμε τους εαυτούς μας εγκρατείς, αγνούς ή ταπεινούς.

Η δεύτερη αιτία είναι η επίδραση της Ψυχανάλυσης στο μέσο άνθρωπο και συγκεκριμένα το «δόγμα» των καταστολών και των αναστολών. Είναι γεγονός ότι τα («δόγματα») αυτά, οτιδήποτε κι αν σημαίνουν, στην πραγματικότητα έχουν δώσει την εντύπωση, στους περισσότερους ανθρώπους, ότι το αίσθημα της ντροπής είναι κάτι το επικίνδυνο και βλαβερό. Έχουμε δουλέψει για να ξεπεράσουμε εκείνο το αίσθημα της συστολής, εκείνη την επιθυμία να «κρυβόμαστε», την οποία είτε η ίδια η φύση είτε η παράδοση σχεδόν όλης της ανθρωπότητας έχει συνδέσει με τη δειλία, τη λαγνεία, με το ψέμα και το φθόνο. Μας έχουν πει ότι πρέπει «να βγάζουμε τα πράγματα όλα στην επιφάνεια», όχι βέβαια για χάρη της αυτοταπείνωσης, αλλά με το πρόσχημα ότι αυτά τα πράγματα είναι πολύ φυσικά και δε χρειάζεται να ντρεπόμαστε γι' αυτά. Όμως, η αυτοσυνειδησία που έχουμε σε στιγμές ντροπής, αν βέβαια ο Χριστιανισμός δεν είναι τελείως λάθος, είναι η μόνη αληθινή. Ακόμη και η ειδωλολατρική κοινωνία συνήθως θεωρεί την «αδιαντροπιά» σαν το ναδίρ της ψυχής. Στην προσπάθεια να ξεριζώσουμε την ντροπή, έχουμε γκρεμίσει τις επάλξεις του ανθρώπινου πνεύματος. Θριαμβολογούμε με παραφροσύνη για το έργο αυτό, όπως οι Τρώες θριαμβολογούσαν όταν γκρέμιζαν τα τείχη τους και τραβούσαν τον Δούρειο Ίππο μέσα στην Τροία. Δεν ξέρω αν υπάρχει κάτι άλλο που μπορούμε να κάνουμε εκτός από το ν' αρχίσουμε να ξαναχτίζουμε όσο πιο γρήγορα μπορούμε. Είναι τρελό πράγμα να φαντάζεσαι ότι διαγράφεις την υποκρισία με το να απομακρύνεις τον πειρασμό της υποκρισίας: η «ειλικρίνεια» των ανθρώπων που

έχουν βουλιάζει κάτω από τη στάθμη της ντροπής, είναι πολύ φτηνή ειλικρίνεια.

Είναι απαραίτητο για το Χριστιανισμό να ξαναβρεί την «παλιά» έννοια της αμαρτίας. Ο Χριστός το θεωρεί σαν δεδομένο ότι οι άνθρωποι είναι κακοί. Μέχρι να αισθανθούμε πραγματικά ότι αυτή η διαβεβαίωσή Του είναι αληθινή, παρόλο που είμαστε μέρος του κόσμου που ήρθε να σώσει, δεν αποτελούμε παρά τούτα και μέρος του ακροατηρίου το οποίο δέχεται τα λόγια Του. Μας λείπει η πρώτη προϋπόθεση για να καταλάβουμε το περιεχόμενο των λόγων Του. Όταν οι άνθρωποι προσπαθούν να είναι Χριστιανοί, χωρίς αυτή την προκαταρκτική συναίσθηση της αμαρτίας, καταλήγουν να αισθάνονται κάποια μνησικακία για τον Θεό. Σαν να είναι ο Θεός κάποιος που πάντοτε είναι ανεξήγητα οργισμένος.

Οι περισσότεροι από μας έχουμε κάποτε αισθανθεί μια μικρή συμπάθεια για τον ετοιμοθάνατο αγρότη ο οποίος απάντησε στην προτροπή του εφημέριου να μετανοήσει, ρωτώντας: «Τι κακό έκανα ποτέ σ' Εκείνον;» Εδώ πραγματικά είναι τα δύσκολα! Το χειρότερο που κάνουμε στο Θεό είναι ότι Τον αφήνουμε μόνο στην... ησυχία του. Γιατί λοιπόν δε μας ανταποδίνει τη «φιλοφρόνηση»; Γιατί να μη ζήσουμε, γιατί να μη μας αφήνει να ζήσουμε; Τί λόγο έχει να είναι «οργισμένος» με όλα τα πλάσματα; Είναι εύκολο γι' Αυτόν να είναι καλός!

Τώρα, τις στιγμές που ο άνθρωπος αισθάνεται πραγματική ενοχή, στιγμές πολύ σπάνιες στη ζωή μας, όλες αυτές οι βλασφημίες εξαφανίζονται. Πολλά απ' αυτά που ίσως αισθανόμαστε μπορούν συγχωρεθούν σαν ανθρώπινες αδυναμίες. Αλλά όχι η αδιαφορία. Αυτή η απίστευτα κακή και άσχημη πράξη που κανένας από τους φίλους μας δε θα μπορούσε να κάνει. Ακόμη και ένας («τύπος») τελείως σάπιος, θα ντρεπόταν

γι' αυτή την πράξη που με τίποτα δε θ' αφήναμε να μαθευτεί. Σε μια τέτοια στιγμή καταλαβαίνουμε πραγματικά ότι ο χαρακτήρας μας, όπως αποκαλύπτεται μ' αυτή την πράξη, είναι, και πρέπει να είναι, μισητός σε όλους τους καλούς ανθρώπους. Και αν υπάρχουν δυνάμεις πάνω από τον άνθρωπο, και σ' αυτές! Ένας Θεός που κάτι τέτοιο δε θα το έβλεπε με αδυσώπητη αποστροφή, δεν θα ήταν σωστός. Δε θα θέλαμε καν έναν τέτοιο Θεό. Γιατί θα ήταν, σαν να επιθυμούσαμε να μην υπάρχουν καθόλου μύτες στον κόσμο, ώστε η μυρωδιά του χορταριού ή του τριαντάφυλλου ή της θάλασσας ποτέ πια να μην ευφράνει κανένα πλάσμα. Κι αυτό επειδή η δική μας αναπνοή μυρίζει άσχημα.

Όταν λέμε απλά ότι είμαστε κακοί, η «οργή» του Θεού φαίνεται σαν ένα βάρβαρο δόγμα. Μόλις όμως συναισθανθούμε βαθιά την κακότητά μας, τότε αναπόφευκτα φαίνεται σαν μια φυσική απόρροια της Θεϊκής αγαθότητας. Συνεπώς, για να κατανοήσουμε πραγματικά την Χριστιανική πίστη είναι απαραίτητο να διατηρούμε πάντοτε την εσωτερική γνώση εκείνης της στιγμής που έχω περιγράψει: να μαθαίνουμε να ανιχνεύουμε την ίδια, την πραγματικά ασυγχώρητη διαφθορά που υπάρχει κάτω από τις όλο και πιο περίπλοκες μεταμφιέσεις της. Αυτό βέβαια δεν είναι ένα καινούργιο δόγμα. Δεν επιχειρώ τίποτα το εκπληκτικό σ' αυτό το κεφάλαιο. Απλά προσπαθώ να περάσω τον αναγνώστη μου, και περισσότερο τον εαυτό μου, σε μια βαθύτερη προσέγγιση. Δηλαδή, από τη δυσκολία στην οποία στέκονται μόνο οι ανίδεοι, και να κάνουν το πρώτο βήμα έξω από τον παράδεισο της παραφροσύνης και της τέλει αυταπάτης. Όμως, η αυταπάτη έχει γίνει τόσο δυνατή στη σύγχρονη εποχή, που θα πρέπει να προσθέσω μερικές σκέψεις οι οποίες συντελούν στο να γίνει η πραγματικότητα περισσότερο πιστευτή.

1. Πλανιόμαστε με το να κοιτάζουμε την εξωτερική πλευρά των πραγμάτων. Θεωρούμε τον εαυτό μας ότι, σε γενικές γραμμές, δεν είναι πολύ χειρότερος από τον Υ, τον οποίο όλοι αναγνωρίζουν σαν έναν «καθώς πρέπει» τύπο ανθρώπου, και βέβαια καλύτερο, αν και δεν το ισχυριζόμαστε μεγαλόφωνα, από τον απαίσιο Χ. Ακόμη και σ' ένα επιφανειακό επίπεδο η αξιολόγησή μας αυτή μπορεί να είναι λάθος. Μην είσαι τόσο σίγουρος ότι οι φίλοι σου σε θεωρούν τόσο καλό όσο τον Υ. Και μόνο το γεγονός ότι τον επέλεξες για σύγκριση είναι ύποπτο. Ίσως είναι ασύγκριτα ανώτερος από σένα και τον κύκλο σου. Αλλά ας υποθέσουμε πως ο Υ κι εσύ φαίνεστε «όχι κακοί». Το πόσο όμως η εμφάνιση του Υ είναι παραπλανητική, είναι μεταξύ αυτού και του Θεού. Ίσως η δική του εμφάνιση να μην είναι παραπλανητική, ξέρεις όμως ότι η δική σου είναι. Μήπως σου φαίνεται αυτό ένα απλό τρικ, επειδή θα μπορούσα να πω το ίδιο στον Υ, και σε κάθε άνθρωπο με τη σειρά; Αλλά αυτό είναι ακριβώς το ζήτημα. Κάθε άνθρωπος, που δεν είναι ούτε πολύ άγιος ούτε πολύ αλαζόνας, πρέπει να φτάσει στο επίπεδο των άλλων, όπως δηλαδή φαίνονται εξωτερικά, αν και γνωρίζει ότι μέσα του υπάρχει κάτι πολύ πιο ποταπό κι από την πιο απρόσεκτη δημόσια συμπεριφορά του, κι ακόμη από την πιο «ελαφριά» κουβέντα του. Σε μια στιγμή χρόνου, καθώς ο φίλος σου διστάζει να πει μια λέξη, τι σκέψεις περνούν από το μυαλό σου; Ποτέ δεν έχουμε πει όλη την αλήθεια.

Μπορεί να εξομολογούμαστε άσχημα γεγονότα και πράξεις, την πιο ευτελή δειλία ή την πιο τιποτένια και πιο πεζή αισιόχρηστικότητα, αλλά το ύφος είναι πλαστό. Αυτή καθαυτή η πράξη της εξομολόγησης, δηλαδή μια απειροελάχιστη υποκριτική ματιά, μια δόση χιούμορ, όλα αυτά είναι τεχνάσματα για να αποσυνδέσουν τα γεγονότα από τον πραγματικό εαυτό

σου. Κανείς δεν θα μπορούσε να μαντέψει πόσο οικεία ήταν εκείνα και κατά κάποιον τρόπο συγγενή με την ψυχή σου. Πόσο ήταν ένα κομμάτι του όλου: Εκεί κάτω στην ονειρική εσωτερική ζεστασιά, δεν αποτελούν παραφωνία, και δεν είναι τόσο παράξενα και τόσο αποκομμένα από τον υπόλοιπο εαυτό σου, όσο φαίνονται όταν μετατρέπονται σε λέξεις. Υποθέτουμε, και συχνά πιστεύουμε, ότι οι συνηθισμένες κακίες είναι εξαιρετικά μεμονωμένες πράξεις, και κάνουμε το αντίθετο λάθος για τις αρετές μας. Όπως, δηλαδή, ο κακός τενίστας ονομάζει τη φυσική του φόρμα ή συνηθισμένη του απόδοση («κακές μέρες»), και συγχέει τις σπάνιες επιτυχίες του με τη συνηθισμένη του απόδοση. Δεν νομίζω ότι είναι λάθος μας που δεν μπορούμε να πούμε την («πραγματική») αλήθεια για τους εαυτούς μας. Ο επίμονος, ισόβιος, εσωτερικός ψίθυρος του φθόνου, της ζήλειας, της λαγνείας, της απληστίας, της αυταρέσκειας, απλά δεν εκφράζεται με λέξεις. Όμως, το σημαντικό είναι να μην κάνουμε το λάθος και θεωρήσουμε τα αναπόφευκτα αδύνατα ψελλίσματα σαν πλήρη παρουσίαση του χειρότερου μέρους που βρίσκεται μέσα μας.

2. Υπάρχει τώρα μια αντίδραση, υγιής στη βάση της, ενάντια σε καθαρά ατομικές ή οικογενειακές αντιλήψεις για την ηθική, ένα νέο ξύπνημα της κοινωνικής συνείδησης. Αισθανόμαστε ότι έχουμε εμπλακεί σ' ένα άνομο κοινωνικό σύστημα και ότι μετέχουμε σε μια συλλογική ενοχή. Αυτό είναι πολύ αληθινό. Αλλά ο εχθρός μπορεί να εκμεταλλευτεί ακόμη και αλήθειες για να μας εξαπατήσει. Πρόσεξε μήπως χρησιμοποιήσεις την ιδέα της συλλογικής ενοχής για ν' αποσπάσεις την προσοχή σου από εκείνες τις τετριμμένες παλιομοδίτικες ενοχές σου, που δεν έχουν καμιά σχέση με το «σύστημα» και οι οποίες μπορούν να τακτοποιηθούν χωρίς να περιμένεις τη νέα χιλιετία... Επειδή, τη συλλογική ενοχή ίσως δεν μπορού-

με, αυτό είναι βέβαιο, να την αισθανθούμε τόσο έντονα όσο την προσωπική ενοχή. Για τους περισσότερους από μας, όπως είμαστε τώρα, αυτή η αντίληψη είναι απλά μια δικαιολογία για ν' αποφύγουμε το πραγματικό ζήτημα. Όταν μάθουμε όντως να αναγνωρίζουμε την προσωπική μας διαφθορά, τότε πραγματικά μπορούμε να προχωρήσουμε και να σκεφτούμε για τη συλλογική ενοχή, και τότε μόλις που μπορούμε να τη σκεφτούμε. Πρέπει να μάθουμε πρώτα να περπατάμε και μετά να τρέχουμε.

3. Τρέφουμε μια παράξενη αυταπάτη ότι απλά ο χρόνος διαγράφει την αμαρτία. Έχω ακούσει άλλους, και τον εαυτό μου, να διηγούνται σκληρότητες και απάτες που διέπραξαν στην παιδική τους ηλικία, σαν να μην τους αφορούσαν, και ακόμη να τα εξιστορούν με γέλια. Όμως, ο χρόνος δεν κάνει τίποτα στο γεγονός ή στην ενοχή της αμαρτίας. Η ενοχή δεν ξεπλένεται με το χρόνο, αλλά με την μετάνοια και με το αίμα του Χριστού. Αν έχουμε μετανοήσει για εκείνες τις παλιές αμαρτίες, θα πρέπει να θυμόμαστε το τίμημα της συγχώρησής μας και να είμαστε ταπεινοί. Όσο για την πράξη της αμαρτίας, άραγε είναι δυνατόν κάτι να τη διαγράψει; Όλος ο χρόνος (παρελθόν-παρόν-μέλλον) είναι αιώνια παρών στο Θεό. Είναι πολύ πιθανόν λοιπόν ότι διαρκώς σε βλέπει. Σε βλέπει: στο νηπιαγωγείο, να τραβάς τα φτερά από μια μύγα· σαν μαθητή να κολακεύεις, να λες ψέματα, και να είσαι λάγνος· σαν κατώτερο αξιωματικό σε εκείνη τη στιγμή της δειλίας ή της αυθάδειας. Ίσως η σωτηρία να μη συνίσταται στη διαγραφή εκείνων των αιώνιων στιγμών αλλά σε μια τελειοποιημένη ανθρωπότητα που «βαστάζει» την ντροπή αιωνίως, και που χαίρεται όμως και αγαλλιά γιατί η αγάπη του Θεού συγχωρεί αμέσως, πράγμα που γίνεται γνωστό σ' όλο το σύμπαν.

Ίσως στα μάτια του Χριστού ο Απόστολος Πέτρος* –θα με συγχωρέσει αν κάνω λάθος– αρνείται μονίμως τον Κύριό του. Αν ισχύει, τότε είναι αλήθεια ότι οι χαρές του Παραδείσου για τους περισσότερους από μας, στην τωρινή μας κατάσταση, είναι «μια επίκτητη γεύση». Συγκεκριμένοι τρόποι ζωής μπορεί να κάνουν αδύνατη την απόκτηση αυτής της γεύσης. Ίσως (καταδικασμένοι) είναι εκείνοι που δεν τολμούν να πάνε σε έναν τόσο «δημόσιο» χώρο! Βέβαια δεν ξέρω αν αυτό είναι αλήθεια, αλλά νομίζω ότι αξίζει να έχουμε κατά νου αυτή την πιθανότητα.

4. Πρέπει να προφυλαγόμαστε από το συναίσθημα ότι «η ασφάλεια βρίσκεται στο πλήθος». Είναι φυσικό να αισθάνεται κανείς ότι αν όλοι οι άνθρωποι είναι τόσο κακοί, όσο λένε οι Χριστιανοί, τότε η κακία θα πρέπει να είναι πολύ συγχωρήσιμη. Αν όλα τα παιδιά κόπηκαν στις εξετάσεις, τότε σίγουρα τα θέματα θα ήταν πολύ δύσκολα; Και έτσι αισθάνονται οι δάσκαλοι εκείνου του σχολείου μέχρι να μάθουν ότι υπάρχουν

* (Σ.τ.Ε.)

Ἄπιτε οὖν εἰς πάντα τὰ ἔθνη
μετανοίας τον σπόρον ἐμβαλόντες τῇ γῆ,
διδασκαλίαις ἀρδεύσατε·
Βλέπε μοι, Πέτρε, πῶς ἐκπαιδεύεις·
ἐννοῶν σου τὸ πταῖσμα συμπάθει πᾶσι,
μὴ αὐστηρὸς δι' ἐκείνην τὴν κόρην τὴν σείσασάν σε·
ἐάν σοι τύφος εἰσπέσῃ,
τῆς φωνῆς τοῦ ἀλέκτορος ἄκουσον
καὶ τῶν δακρῶν μνημόνευε
ὧν ἐγὼ σε τοῖς ῥείθροις ἀπέπλυνα
ὁ μόνος γινώσκων τὰ ἐγκάρδια.

Romanos, *Cantica Genuina*

Oxford 1963

Τῶν ἀγίων ἀποστόλων/ε'